

Ensimmäinen **syshavainto** Pohjoismaista:

feldegg- keltavästäräkki kävi Norrskärillä

Mustasaaren Västra Norrskärillä nähtiin lokakuussa 2014 nuori keltavästäräkki, joka huolellisen dokumentoinnin perusteella voitiin määrittää Pohjoismaiden ensimmäiseksi syksyiseksi alalajiin *feldegg* kuuluvaksi keltavästäräkiksi.

Olin Antti Peunan, Harri Taavetin ja Kari Rannikon kanssa lokakuussa 2014 Västra Norrskärin lintuasemasaarella. Pitkään vallinneen itätuulen jälkeen odotukset harvinaisuuksista olivat korkealla. Kompasimme pohjoisrannan niittyä 9.10., kun lentoon lähti äännellen pitkäpyrstöinen varpuslintu. Ensimmäärykset äänestä olivat sitruunavästäräkki tai linnusta kauimmaisena olleen mielestä luotokirvinen.

Kun lintu saatiin näkyviin, oli nopeasti selvää, että kysees-

sä oli västäräkilaji. Lähes yksivärisen siniharmaa pää, jossa oli nähtävissä vain hyvin heikko valkoinen silmäkulmanjuova, ei sopinut sitruunavästäräkkiin. Lintu oli siis keltavästäräkki, mutta mitä alalajia? Ulkonäkö ja ääni viittasivat johonkin muuhun kuin Suomessa pesiviin alalajeihin, joten lintu pyrittiin dokumentoimaan mahdollisimman hyvin kuvin ja äänitein. Onneksi tuuli oli ulkosaariston oloihin melko heikko, joten kännykkä-äänitteistäkin saatiin kelvollisia. Lintu oli saaresa vielä seuraavana päivänä, jolloin poistuimme mantereelle.

Laajalla levinneisyysalueellaan keltavästäräkki jaetaan lähteestä riippuen 13–16 alalajiin. Muoto 'plexa' mielletään usein thunbergin synonyymiksi.

Norrskärin keltavästäräkillä oli tumman siniharmaa pää, jossa lähes olematon valkoinen silmäkulmanjuova ja kapea, mutta yhtenäinen valkoinen silmärengas. Keltaista väriä on vain aavistus kupeilla ja jalkojen seudulla. Isoissa ja keskimmissä peitinhöyhenissä on juuri ja juuri erotettavissa kontrasti vaihtumattomien ja kapeahkosti kellertäväkärkisten ja sisempien, vaihtuneiden leveämmin valkokärkisten höyhenten välillä, joten lintu on nuori. Mustasaari 9.10.2014. HARRI TAAVETTI

Hyvin pitkää takavarpaan kynttä on pidetty itäisten populaatioiden tunnusmerkkinä, mutta vaihtelu on suurta kaikilla alalajeilla. Norrskärin yksilön takavarpaan kynsi ei ole ainakaan erityisen pitkä, joten siitä ei ole apua alalajin määrittelyyn. Mustasaari 9.10.2014. HARRI TAAVETTI

Keltavästäräkin alalajit

Keltavästäräkki jaetaan lähteestä riippuen 13–16 alalajiin, joista pohjoisessa Suomessa pesii *thunbergi*. Eteläinen Suomi on lähinnä *thunbergin* ja nimialalajin *flava* vaihtumisyöhykettä. Lisäksi Suomessa on hyväksytty vuoden 2015 loppuun mennessä 22 havaintoa alalajista *feldegg* sekä 12 havaintoa alalajiparista *lutea/flavissima*. Näiden lisäksi Euroopassa on havattu harhailijana muun muassa kaukoitainen alalaji *tschutschensis*. Viimemainittu muoto on herättänyt erityistä kiinnostusta, koska se on monissa yhteyksissä saanut lajin arvon.

Ääntelyn perusteella keltavästäräkit voidaan jakaa karkeasti kolmeen ryhmään. Molemmat meillä tavalliset alalajit kuuluvat luoteiseen ryhmään, joiden kutsuääni on useimmille lintuharrastajille tuttu pehmeä ”sliippaisu” vailla r-kirjainta (varsinkin laulua tapaillaan ne saattavat kuitenkin äänellä r-pitoisesti). Kaikki eteläiset alalajit (mm. *iberiae*, *cinereocapilla* ja *feldegg*) samoin kuin Uralin takana pesivät itäiset alalajit (mm. *tschutchensis*, *taivana* ja *macronyx*) kutsuääntelevät enemmän tai vähemmän r-pitoisesti, ja nämä kaksi ryhmää kuulostavat varsin samankaltaisilta. Äänet voi kuitenkin erottaa sonogrammien perusteella.

Asiaa mutkistaa muodon/alalajin ’*plexa*’ asema: sitä pidetään usein *thunbergin* synonyyminä, mutta sen tiedetään kuuluvan karkeäänisten itäisten keltavästäräkkien joukkoon. Eräät tutkijat sijoittavat ’*plexan*’ aasiankeltavästäräkiksi nimetyn lajin *Motacilla tschutschensis* alalajiksi. On myös arveltu, että ’*plexa*’ saattaisi pesiä huomattavasti aiemmin esitettyä lännempänä, lähellä Uralia. Joka tapauksessa usei-

Finnaturen kurssit ja matkat

Lintukurssit

21.-23.4.2017 Hanahet tulee - Liminka

Hanhien muutto on parhaimmillaan. Harjoitellaan hanhien tunnistamista maastossa sekä seurataan kevät muuton edistymistä.

14.-16.7.2017 Arktisten kahlaajien syysmuutto - Oulun seutu

Arktisten vanhojen kahlaajien syysmuutto on aktiivisimmillaan. Opiskelemme tunnistamaan kesäpukuisia kahlaajia Perämeren parhailla kahlaajarannoilla.

Valokuvaajille ulkomaan matkat

Romania 5.-12.8.2017 – Tonavan suosuiston 30 piilokojua

Etelä-Afrikka 8.-20.9.2017 – Afrikan tasokkaimmat piilokojut

Muista myös kotkakojarjouksemme 4 päivän paketti vain 500 €

Lisätiedot: info@finnature.fi
www.finnature.fi

Nuoria syksyisiä keltavästäräkkejä: vasemmalta oikealle neljä feldeggää, yksi iberiae ja kaksi cinereocapillaa. Huomaa feldeggien harmaavalkoinen yleisväritys ja heikot päänkuviot. JYRKI NORMAJA / NATURAL HISTORY MUSEUM, LONDON

den syksyisten yleisväritykseltään harmaiden ja valkoisten sekä karkeasti ääntelevien keltavästäräkkien on arveltu olevan nimenomaan itäistä alkuperää.

Norrskärin linnun määrittäminen

Norrskärin lintu poikkesi siis selkeästi sekä väritykseltään että ääneltään suomalaisista keltavästäräkeistä. Selvää oli, että kyseessä oli jokin muu kuin kotoinen alalaji, mutta varsinainen määrittäminen osoittautui ranteittokomitealle varsin hankalaksi tehtäväksi. Linnun määrittämisestä antoivat lausuntoja muun muassa **Krister Mild**, **Arend Wassink** ja **Sander Bot**. Lisäksi komitean jäsenet tutkivat syksyisten keltavästäräkkien puun muuntelua Tringin luonnonhistoriallisen museon nahkakokoelmassa.

Keltavästäräkkien alalajien määrittäminen on hankalaa myös huomattavasti helpompia kesäpukuisten koiraiden osalta muun muassa piirteiltään välimuotoisten yksilöiden takia, eikä harvinaisuuskontekstissa alalajimäärittäminen ole kovin paljon tehty syyspukuisista yksilöistä. Vaikka yleisväritykseltään harmaita ja valkoisia syyslintuja voidaan tavata ilmeisesti kaikilla alalajeilla, ne ovat kuitenkin huomattavasti yleisempiä *feldeggillä* sekä itäisillä alalajeilla. Esimerkiksi *thunbergillä* tällaiset yksilöt ovat ilmeisesti äärimmäisen harvinaisia.

Linnun kutsuäänien sonogrammin perusteella alalaji voitiin rajata niin sanottuun lounaiseen alalajiryhmään, eli vaihtoehtoisiksi jäivät *iberiae*, *cinereocapilla* ja *feldegg*. Itäisistä alalajeista varsinkin 'plexa' olisi voinut olla ulkonäöltään hyvin samankaltainen. Sekä *iberiaella* ja että *cinereocapillalla* harmaat ja valkoiset yksilöt ovat harvinaisia, mutta *feldeggillä* tavallisia. Alalajeista *iberiaelle* on tyypillistä kaikissa puuvuissa selvä silmäkulmanjuova, eivätkä Norrskärin linnun kaltaiset yksilöt ole tyypillisiä myöskään *cinereocapillalle*. Niin ikään selvä, ehjä valkoinen silmärengas on tyypillinen nimenomaan *feldeggille*, mutta *iberiaella* ja *cinereocapillalla* se on yleensä katkennut silmän edestä ja takaa.

Näillä perusteilla Norrskärin lintu katsottiin voitavan määrittää riittävän luotettavasti Pohjoismaiden ensimmäiseksi syksyiseksi *feldegg*-alalajin edustajaksi. Määrittäminen sisältyy useimpien alalajimäärittäysten tapaan epävarmuutta, etenkin välimuotoisten osalta. Tapaus osoittaa kuitenkin, että riittävän hyvin dokumentoiduissa tapauksissa alalajimäärittäminen on mahdollista myös syksyllä. Kotimaisista keltavästäräkeistä väritykseltään ja/tai ääneltään poikkeavat yksilöt on syytä dokumentoida mahdollisimman huolellisesti sekä kuvin, että äänitein ja ihannetapauksessa myös höyhennäytteellä.

Tämä artikkeli on omistettu Kari Rannikon muistolle.

Kuuntele

Norrskärin linnun kutsuääni (Mustasaari 9.10.2014):

<http://tiedostot.birdlife.fi/linnut-lehti/extra/201701/feldegg.mp3>